

# ראש-השנה שחל להיות בשבת – "זכרון תרועה"

הרב יהודה עמיטל

(קול השופר ושיעבוד הלב, מאוך הספר: "בהיולו קרב", עמ' 195)

על אכמה (ויקרא כג, כד)

יהיה לכם שבתון זכרון תרועה (כג, כד). הנה ברה"ש אמרו, כל שנה שאין תוקעין בתחילתה מריעין לה בסופה כו'. פירש בה"ג לאו דמקלע בשבתא, אלא דאיתייליד אונסא. הכוונה, כי אין התקיעה מצות עשה, כמו כל המצות, אשר בהעדרה יענש על בלי קיומו אותה וכי אניס רחמנא פטריה. רק היא כמו רפאות תעלה ולזכרון אתי, וכמו מכפר ביוהכ"פ, וכמו שאמרו כיון דלזכרון אתי כמאן דאתי בפנים כו'. ונמצא החולה, אם באונס לא יקח מזור ורפואה האם יתרפא, כן כשנעדר הזכרון שופר, שמכנסת זכרונות ישראל לאביהן שבשמים, תו החולי בלא מזור ורפואה, וקטרוג השטן במקומו. [ועיין חו"מ סימן כ"א בשי"ך בזה דאונסא כמאן דעביד, דאם נתחייב על מנת שיעשה פלוני ולא עשה באונס ג"כ אינו חייב]. אולם בשבת, דאחד המיוחד ממצות שופר, הוא לתקוע בשופר של איל, להזכיר זכות העקידה שופר של איל, כמו שאמרו פ"ק דר"ה, והתקיעה מכניס זכות ישראל מה שנחלו מיצחק, למסור עצמם לחרפה ולמכה ולביזה, עבור שם השי"ת כי נקרא עליהם, זהו זכות עקידה, שבניו עוקדים כל תאותיהם והרגשותיהם ושאלות החיים על מוקד אהבת השם ותורתו. והנה ידוע, כי בני ישראל והשי"ת המה כשני אוהבים נאמנים, אשר כל אחד חושש על כבוד רעהו, וזהו תפילין דמארי עלמא מה כתיב בהו מי כעמך ישראל כו', והשי"ת אמר נקום נקמת בניי מאת המדינים, ומשה אמר לתת נקמת ה', וכיוצא בזה הרבה. לכן אחרי אשר ידוע לנו גודל התועלות ממצות שופר, אשר אם יבוטל, אף באונס, הסכנה גדולה, ובכ"ז אמרו ישראל פן יבולע חלילה למצות שבת, אשר מעיד על קדושת שמו יתברך, כי חידש עולמו מן האין הגמור, יהי מה, יעבור עלינו מה ויתקדש שמו יתברך, יקטרג השטן ולא יכנס זכרונו לאבינו שבשמים לטובה, אך לא יבולע לשבת המעיד על קדושת שמו יתברך, פן יעבידנו ד' אמות ברה"ר ויתחלל שבת חלילה. כי לישראל מעט היחס מהשבת, כמו שביארתי במקום אחר מתנה טובה יש לי בבית גזי, כי השבת מתיחס אל יחס העולם בכללה להשי"ת, לא על יציאת מצרים כהמועדים בעצם, רק בעילה רחוקה, אין כאן מקום להאריך. ויתגדל ויתקדש שמה רבא, ועוקדים כולם עבור קידוש שמו יתברך. וכיון שכן הרי זה גופיה מה שאין אנו תוקעים בראש השנה שחל בשבת, זה גופה עקדה רוחנית מופלגת ומועיל לרצות אותנו, כמו שמרצה זכרון שופר. ודו"ק.

בגמרא בראש השנה (כט ע"ב) אומר רבה, שלמרות שמדאורייתא תוקעים גם בשבת, רבנן גזרו שלא לתקוע, שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבידנו ד' אמות ברה"ר...

ונשאלת השאלה: כיצד אנו נתמודד עם הצורך הדחוף להעלות זכרונו לפני אבינו שבשמים? אמנם אפשר להסביר דניחא, מכיוון שיש לנו יו"ט שני של ר"ה, ואנו תוקעים בו בשופר ומעלים את זכרונו לפניו; אבל סוף סוף, אין לנו יו"ט שני אלא משום ספיקא דימא – האם העלאת זכרונו לפניו יתברך יכולה להיות תלויה בספק הלכתי-טכני?

דומה שרבינו הקדוש, בסידור המשניות בפרק השלישי של מסכת ר"ה, מסר לנו תשובה מהותית שיש בה כדי להניח את דעתנו. בין דין "מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת... ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כיוון ליבו יצא ואם לאו לא יצא", לבין דין "חרש שוטה וקטן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן", מוצאים אנו משנה, שלכאורה אין מקומה כאן:

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' " (שמות יז, יא) – וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך, כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים – היו מתגברים; ואם לאו – היו נופלין.

כיוצא בדבר אתה אומר: "עשה לך שרף ושים אתו על נס, והיה כל הנשך וראה אתו וחי" (במדבר כא, ח) – וכי נחש ממת או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים – היו מתרפאים; ואם לאו – היו נימוקים.

מדוע הכניס רבינו הקדוש משנה זו באמצע הפרק, בדיוק באמצע הדינים העוסקים בשופר? לכאורה היה מתאים יותר להביא דברים נשגבים על כוונת הלב ושיעבודו – כמו המדרש על ידיו של משה – דווקא במקום אחר, כמו תחילת הפרק השני של ברכות, הן בענייני "אם כיוון ליבו יצא". מדוע לא הכניס רבי שם ו"עיקב" הבאתם עד למסכת ר"ה? בפירושו למשנה כאן, הרגיש הרמב"ם בקושי הזה, וכך כתב:

כל זה ברור לפי מה שצריך כאן בעניין שאנחנו בו, ולפי מטרת הספר.

ויש לתמוה: מה עניין הנושא שבו אנו דנים, תקיעת השופר, לידיו של משה, ומהי "מטרת הספר" שעליה מדבר הרמב"ם?

אלא, רבינו הקדוש ראה יהודים שחושבים שיש איזה "כח נסתר", משהו סגולי ובלתי-מובן בשופר עצמו, שמעלה זכרונו של ישראל לפני הקב"ה. מעשה התקיעה בשופר כשלעצמו והשמעת קולו באופן מאגי, הם אלו שנתפסו כמעלים את זכרונו של ישראל לאביהם שבשמים. כנגד זה טען רבינו הקדוש: אין בשופר יותר מאשר בידיו של משה או בנחש הנחושת, שאין בהם בכדי להושיע את ישראל לבדם; רק בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את ליבם לאביהם שבשמים, נפתחים להם שערי שמים. רק שיעבוד הלב, שבא עם קיום המצוה, הוא זה שמעלה את זכרונו לפנינו...

השטן, שנבהל מקול שופר – לא מקול השופר נבעת, אלא משיעבוד הלב, והם הדברים שפירש המדרש הנ"ל: "אשרי העם יודעי תרועה" – שיודעים לרצות את בוראם בר"ה וכו' ". מסקנה היא, איפוא, שאם אנחנו נמנעים מתקיעת שופר מתוך קבלת עול דברי חכמים, וחביבים דברי סופרים, הרי שאנו יכולים להגיע מתוך כך לאותו שיעבוד הלב שמגיעים אליו ע"י קיום מצוות שופר. שיעבוד הלב הזה הוא שיכול לפתוח שערי שמים, ולהעלות זכרונו לפניו יתברך...

ר"ה שחל להיות בשבת נקרא "יום זכרון תרועה". כך אנו אומרים במטבע התפילה, וכך גם למדנו בירושלמי. כוונת הדברים היא, שהעלאת זכרונו לפניו איננה ע"י התרועה אלא ע"י זכרון תרועה, היינו – שיעבוד הלב מתוך המלכת הקב"ה עלינו. במטבע של ברכת שופרות מסיימים: "כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה, ואין דומה לך", ופירושו: לשמוע לא רק את קול השופר, אלא גם להאזין לשיעבוד הלב. את זאת רק בוחן כליות ולב יודע, ואין דומה לו.